

DISCOVERY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

ҚОНАЕВ ТУРАЛЫ ҚОС КІТАП

...Қазақ халқы кашанда саяси-рухани көсемдерге сусап келе жатқан жұрттардың бірі болғаны тарихымыздан жақсы мәлім. Оған себеп екі ғасырға жуық уақыт бойы езгілікке душар етіп келген ресми бодандықтың бұлтартпас бұғауы еді десек, артық айтқандық емес. Тәуелсіздік кезеңіндегі көркем публицистиканың бір тақырыбы да – саналы ғұмырларын ұлты үшін жарғақ құлақтары жастыққа тимей, жанталасқан алаш азаматтарының саяси және азаматтық бейнелері. Тарих көшінен төбе көрсеткен ондай біртуар перзенттер қатарының бізде аз емес екені белгілі.

Қазақ халқының тарихында өз орындарын ойып тұрып алатын сондай көрнекті тұлғалардың бірі – Қазақстан Республикасын әр жылдары басқарып, халық құрметіне ие болған, ал бүгінгі таңда есімі ел аузында жүрген Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев. Көзінің тірісінде жеке басы туралы аз жазылса да, тарихи тұлға ретінде бүгінгі таңда жекелеген публицистикалық шығармалардың кейіпкеріне айналып отыр. Бұлай болуы заңды да. Өйткені бетке ұстар ұл-қыздарын ардақтап, арда тұтқан қазақ халқы Қонаевтай перзенттерін әспеттеп, әлемге әр қырынан әйгілеп жатса, ол халықтың өз тарихын объективті түрде тануға деген ықыласының айқын нышаны.

Осы жағынан алып қарағанда, бұл күнде Г.Толмачевтың «Пятдесят встреч с Кунаевым», М.Қалдыбайдың «Мың жыл аңсайды», О.Қауғабайдың «Таңғажайып Қонаев», С.Әбдірайымұлының сұқбаттары және тағы басқа авторлардың ірілі-уақты материалдары оқырмандар қолына тиді. Аталған еңбектердің ішінен кейінірек жарық көргендері – М.Қалдыбайдың «Мың жыл аңсайды» және О.Қауғабайдың «Таңғажайып Қонаев» деп аталатын кітаптары. Бұл екі еңбек те аталған тұлғаны әр қырынан

алып әсеттей білуімен оқырман назарын аударатын дүниелер деп бағалануға лайықты. Енді осы арада аталған туындылардың әрқайсысының өзіне тән жекелеген сипаттарына тоқталып кетудің қисыны келіп тұр.

М.Қалдыбайдың «Мың жыл аңсайды» естелік кітабының бас қаһарманы – қазақ халқының дара тұлғаларының бірі, Қазақстан Республикасын ұзақ жылдар бойы басқарған Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев. Автор бұл шығармасында өз кейіпкерін саяси тұлға ретінде суреттей келіп, адам баласына тән өзіндік қырларын да мүмкіндігінше жан-жақты жеткізуді мақсат еткен. Ұлттық сипаттардың өзі ұлы тұлғаның төңірегінен табылып жатады. Шынын айтқанда, шығармада көркем косемсөз түріне тән ракрустар басым. Кейіпкерлердің адами болмысын ашуға бағытталған штрихтардың едәуір үлкен бөлігі жекелеген адамдардың естеліктерінің ішінен көрініп жатады.

Кітап авторының қатты көңіл болгені – Д.А.Қонаевтың күрделі бейнесін әр тараптан әңгімелей отырып, толық ашып көрсету. Көлемді кітапты оқып шыққаннан кейін, автордың бұл міндетін көптеген материалдарды жинастыру арқылы үлкен еңбекпен жүзеге асырғанын байқаймыз. Автор өзі көзі тірі кезінде бас кейіпкерімен тікелей қарым-қатынас жасаған деп айтуға болмайды. Оның саяси тұлға ретіндегі портреті көз алдында айқын тұрғанымен, нақтылап айту үшін деректілігі шамалы, жалпылама материалдар шоғыры аздық еткен. Осы арада автордың алдында «Портретті толықтыру үшін енді не істеу керек?» деген шығармашылық сұрақтың туындауы заңды.

Көрнекті тұлға жайында жазу бір жағынан оңай, екінші жағынан қиын. Екеуінің де белгілі себептері бар. Жазу нысанына қатысты өзінің қолындағы деректі материалдар қоры тым тапшы болғандықтан, жазушы сол қорды толықтыруға кіріседі. Оның ең тура жолы – кейіпкерді жақсы білетін адамдарды іздеп тауып, солардың өз ауыздарынан естеліктерін

жазып алу. Тақырыпқа орай іздену барысында бұл шаруа біртіндеп жүзеге асып отырған. Әр табылған адам – жаңадан айтылатын дерек көзі. Кітап авторы олардан жазып алған әңгімелерін көлемді туындының әр тұсына сыналап, реттеп кірігізуге ден қойған екен.

Бұл арада Д.А.Қонаев жайлы көрген-білгендерін әңгімелеп берген адамдардың саны отыздан астам. Олардың әрқайсысының айтқан сөздерінен, эмоциялық пайымдаулары мен лебіздерінен көлемді туындының фактологиялық қаңқасы құрылған.

Естеліктерді жеткізушілердің әлеуметтік, ұлттық және кезеңдік құрамы әр алуан. Бір замандарда мемлекеттік басқару деңгейінде бірге қызметтес, жұмыстас болған лауазым иелерімен бірге билік пен шаруашылықтың төменгі сатысында өз міндеттерін атқарып келген бұрынғы ұсақ басшылар да, тіпті қызмет бабында жолдары қиылыспаған, бірақ тағдырдың жазуымен өмірдің ұзақ жолында Қонаевпен ұшырасып қалып отырған қарапайым адамдар.

Кітап Қонаев қайтыс болғаннан кейін, көп жылдардан соң жазылған. Осынау биік лауазым иесінің қызметінен 1986 жылы кеткенін ескерген жағдайда, оның көзін көрген жандардың қатары сирей түскенін әрі барларының өзі кейбір деректерді дәл басып айта алмайтындай қартайып қалғандарын да ескеру керек.

Бәлкім, бұл арада автор шығармашылық шыңдалу жолына түспей-ақ, сөйлескен респонденттердің сөздерін сол өздері айтқан қалпында, аздап редакцияға түсірген күйі берсе салған деуге болатын сияқты. Мұны кітаптың құрылымдық әрі стильдік жағынан аңғару қиын емес. Бірақ сөйлеткен кезде авторды шығармашылық тұрғыдан ойландырған жайт – кімді алдымен беру керек, кімнің лебізін соңына қарай ұсынған дұрыс деген сияқты қазақ психологиясына тән иерархиялық-структуралық мәселелер.

Бұл жағынан алып қарағанда, респонденттердің кезекті тізімі мейлінше үйлесімділік тапқан Дінмұхамед Қонаевтың өмірбаянына қатысты әңгіме айтушылардың негізгі тобына жататындар – Рахымалы Бейсебаев, Асқар Тоқпанұлы, Сәбит Жаданов, Зиядин Мыңбаев, Рәтбек қажы Нысанбайұлы, Рысты Хасенова және басқалары. Автордың тиянақты түрде тоқтап өтуге тырысатын жерлері – олардың әрқайсысының бас кейіпкермен алғаш рет қалай жүздескені, қандай жағдайларда өмір жолдары қиылысканы, ұшырасқан жағдайда екеуара қандай маңызды әңгімелердің болғандығы.

Автордың үлкен бір олжасы – толып жатқан фактілер мен деректердің мол шоғырын қолына түсіруі. Қандай жағдайда болсын, қолға тиген материалдарды өңдеп, көркем публицистиканың өзегіне айналдыру қашанда жазушы шеберлігіне сын болып келетіндігі мәлім.

Әңгіме айту барысында ішкі көңіл күйдің бояулы бағдарын тежей алмай, сезімдік ұстанымның ырқымен кететіндер де жоқ емес. Нақтырақ айтқанда, бұндай эмоционалдық-экспрессивтік сипат А.Тоқпановтың, Р.Нысанбайұлының әңгімелерінен ұшқындап қалып отырады.

Қомақты туындыда Қазақстан тарихында алтын әріппен жазылып қалған Дінмұхамед Қонаевтың бейнесі азаматтық, қайраткерлік өлшемдердің әрқилы параметрі бойынша кескінделген. Ең алдымен көрінетіні – кейіпкердің, сөз жоқ, бүкілодақтың деңгейдегі аса көрнекті саяси тұлға болғандығы, әңгіме айтушылардың бұл бағытта келтіретін мысалдарының жеткілікті екендігі. Көтеріліп отырған тақырыпқа орай қаперге сала кететін бір жағдай – көркем публицистикада әңгіме саясаттанған жерде ұлттық парадигмалық элементтер бәсеңсіп қалып жатады.

Шығармада онша терең болмаса да, қаһарманның ұйымдастырушылық, қайраткерлік бейнесінің біршама

айқын көрініс таба алғандығы.

Екіншіден, шығарманың он бойында үзілмей сөз болатын тақырып – бас қаһарманның жеке адам ретіндегі болмыс-бітімі. Автор мен әңгімелеуші кейіпкер арасындағы ұзақ-ұзақ диалогтардан оқырманның жадыға тұтып қалатыны – Димаш Ахметұлының жоғарыда айтылған қасиеттерімен бірге өз иманына беріктігі, арының тазалығы, жомарттығы, пенде баласына тән ұсақ қылықтардан бойын таза ұстайтындығы. Журналист өзі сөзге жетектеген әр кейіпкердің әңгімесін көлденең тартып, мазмұндап берген сайын, Димекеңе деген оқырманның да сүйіспеншілігі арта түсіп отырады.

Әңгімелеушілердің қай-қайсысының да баса назар аударатыны – Димаш Ахметұлының жалпы пенде баласының бойында бағалы деп саналатын қарапайымдылығы, инабаттылығы, мейірбандылығы сияқты қасиетгер. Бұл тақырыпқа келгенде әңгімешілер бір-бірін жетілдіріп, толықтырып, үстемелей түседі. Диалогқа қатысушылар бас қаһарманға қатысты әр түрлі оқиғалар мен эпизодтарды әңгімелей келіп, ол кісінің адамгершілігі туралы сөз қозғала қалған жағдайда қай жағынан да бірауызды.

Бұл арада көңіл болетін бір деректілік факторы – әңгімешілердің бір-бірін өзара тани бермейтіндігі, бірақ соған қарамастан, Димаш Ахметұлы туралы көзқарастарының, пікірлер мен, пайымдауларының логикалық тұрғыдан өзара ұштасып, байланысып, бір-бірін толықтырып жататындығы. Шынайы қабылдаудың нәтижесінде туған мұндай ортақ түйіндер, айналып келгенде, бүкіл халықтық махаббаттың көрінісі болып табылатыны сөзсіз.

Шығармада насихаттық мағынадағы келтірілетін түрлі қызықты тәсілдер қатары өз алдына бір төбе. Мазмұндық-мағыналық жағынан алып қарағанда, бұл мысалдардың беретін ғибраттық түйіндері ұқсас, салалас болғанымен,

шығу тегі әрі көркем уақыты екі түрлі. Оның біріншісі – қазақ тарихында бұрынырақ өткен белгілі би-шешендерден қалған тағылымдық, өсиетнамалық сөздер болса, екінші топтағылар – әңгімешілердің өздері көздерін көрген, әңгімелескен, бетпе бет жүздесіп жүрген замандастары айтқан тапқыр сөздер.

Бұлардың екеуі де қызықты, екеуі де түрлі тағылымдық мәні бар шағын сюжеттерге толы. Сонымен бірге бұл әңгімелер шығарманың негізгі айтар ойымен, түйінді, тұжырымды тұстарымен ұтымды түрде ұштасып жатады. Демек, бір қарағанда бас қаһарманның басынан өтетін оқиғалардан тыс, көлденең әңгімелер сияқты көрінетін бұл шегіністер комақты шығарманың бүкіл көркемдік болмысымен рухани бірлікте.

Бір сөзбен айтқанда, Мамытбек Қалдыбайдың «Мың жыл аңсайды» деректі шығармасы тәуелсіздік жылдарындағы қазақ көсемсөзінің өзіндік үлгілерінің бірі.

Жазылу формасына қарап, бұл еңбекке «Деректі роман-диалог» деген анықтама өзінен өзі сұранып тұр. Өйткені шығарманың мазмұндық негізі – деректілік, ал сол деректілікті жеткізу тәсілі ұзыннан ұзақ қарадүрсін баяндау емес, диалогтардың ішіндегі ауызекі баяндаулар.

Кітап Д.А.Қонаев туралы болғасын, «Онда ол ғұмырнамалық шығар» деген ойдың да ұшқын беріп қалуы заңды. Бірақ жалпы композициялық құрылымына, естелік айтушылардың адами ұстанымдарына қарағанда, бұл шығармаға олай деп айқындама беруге болмайды.

Бұндай пікірге келудің бірінші себебі – кейіпкер өміріне қатысты айтылатын деректерде ғұмырнамалық шығармаларға тән болып келетін хронологиялық жүйе сақталмаған. Екіншіден, бас қаһарманның өміріне байланысты шамалы немесе тіпті тікелей қатысы жоқ сюжеттер мен эпизодтардың алып кететін орындары молырақ. Үшіншіден, әр естелік айтушының ілгері-кейінді баяндау-

лары ғұмырбаяндық тінді, былайша айтқанда, ортақ линияны қалыптастырмайды, керісінше, бұзып тұрады.

Оның себебі – автор кейіпкер болмысын жасауда ондай хронологиялық тәсілмен сомдауды мақсат етпеген.

Ең алдымен бас қаһарманның өзі туралы емес, оның туған әкесі Ахмет ақсақалдың өмір жолындағы маңызды кезеңдер жайлы әңгіме қозғалады. Бұл бөлімді әңгімелеудің басты формасы бірінші жақтан, ішінара «Ахмет ақсақал сөйтіпті» деген сыңайдағы үшінші жақтан баяндау үрдісі де орын алып, өмірбаяндық кезеңдерді автор мен әңгімелеуші кейіпкер бір бірін өзара толықтырып отырады. Бұның өзі баяндау формасының ұтымды түрі болып табылатындығы сөзсіз. Бір сөзбен айтар болсақ, осы бастапқы бөлімде ең алдымен ашылатын образ – Дінмұхамед Қонаевтың туған әкесі Ахмет ақсақалдың образы, сонан кейін бала Димаштың бейнесі.

Бұл арада тағы бір көркемдік фактор ретінде бас қаһарманнан өзге жанама кейіпкерлердің тағдырларына, оқиға болып жатқан уақыттағы замана шындығының ашылуына қатысты жайттарды айта кеткеніміз дұрыс. Негізгі тақырыптан тыс мұндай екінші қатардағы оқиғалық желілердің кітапта алатын орны едәуір ауқымды.

Екінші қатардағы кейіпкерлердің бірсыпырасы Д.А.Қонаевтың антиподтары. Атап айтар болсақ, бұлардың қатарында айқынырақ көрінетін бейнелер – сол замандарда республикалық билік басында тұрған партия қайраткерлері Г.Колбин, З.Камалиденов, С.Меңдібаев, С.Имашев, және басқалары. Қонаев пен оның айналасындағылар жайлы сөйлейтіндер – сол дәуірлерде тікелей қарым-қатынаста болған партия, кеңес және шаруашылық қызметкерлері. Әңгіме айтушылардың басым бөлігі артық эмоцияға, еріксіз көңіл күйіне беріле қоймайды, болған оқиғаларды сол күйінде айтып беруді қанағат тұтады. Бұл тәсілдің өзі – шығарманың деректілік шырайын айқындап, нақтылыққа

жақындата түседі.

Бір ауыз сөзбен түйіндегенде, осынау көлемді шығармада басымырақ көрінетіні – көсемсөз жанрына тән нышан, белгілер.

Осы арада бірден басын ашып айтқан жөн шығар, «Мың жыл аңсайды» кітабында өмірлік деректерді қиыстырып, оңтайлап келтірген тұстары көп болғанымен, шеберлік деген мәселенің қандай жағдайда да үнемі алдыдан шығып отыратын маңызды фактор екендігін ұмытпау керек. Бұл жағынан келгенде, аталған еңбекте азды-көпті жетіспей жатқан жерлердің де ұшырасып қалып жататыны рас.

Оның негізгілері – ой, көзқарастардың қайталануы, әр тұста берілетін бағалардың өзара ұқсасып жатуы, екінші қатардағы кейіпкерлердің тақырыпқа тікелей қатысы шамалы ұсақ детальдарды, өз өмірбаянын ежіктеп кетушілік. Шырып айтқанда, бұлардың өзі шығарманың көлемін ұлғайтуға ғана ықпалын тигізеді.

Кітап мазмұнын сабақтастырып тұратын жағдаяттар қандай мысалдардан байқалады дейтін мәселеге келетін болсақ, ең алдымен естелік айтушылардың көзқарастарының бір бірімен еріксіз ұқсас болып келетіндігінде. Автордың алдында сойлеген жандардың барлығының бас қаһарман жайлы толғаныстары, сүйіспеншіліктері мен ықыластары қаншалықты тәптіштеп айтқандарымен, бірінікінен бірі алшақ жатқан жоқ. Ойлары сабақтас, пікірлері салалас, үндес болып келеді. Бұған мысалдар жеткілікті...

Ауқымды шығармада артық-ауыс кеткен, үстемеленіп, қайталанып жататын, таза мақтау сыңайындағы эмоциялық бояудың қалыңдай түсетін тұстары бар. Тағы бір кемшілік – ішінара адам аттарының жаңсақ берілуі, ауыстырылып кетуі. Бірақ бұл айтылғандар осындай ауқымды туындының құнды деректеріне, көрнекті тұлғаның адами-саяси бейнесінің өз деңгейінде сомдалуына көлеңкесін түсіре алмауы тиіс.

Діттеген ойды нақтылап, бекіте түсу үшін мұндай қайталаушылықтарды артық деуге болмайды.

О.Қауғабайдың «Таңғажайып Қонаев» атты кітабында Қонаевтың көптеген ұнасымды қырлары жекелеген қысқа эпизодтар, шағын детальдар арқылы көрініс тауып отырады. Автордың негізінен назар аударғаны – осы ірі лауазым иесі болып тұрған тұлғаның қарапайым еңбек адамдарымен, ел ішіндегі қатардағы тұрғындармен қандай қарым-қатынас жасағандығы.

«1972 жылдың қысында Алматыда әуежайға баратын жолдың бойында бір үлкен құрылыстың жұмысы басталады... Ағылып көлік көп жүретін даңғылдың бойындағы жұмыс сылбыр әрі ұқыпсыз, қалай болса солай жүріп жатты» (7-6). Осы құрылыстың қасына Димекен түсе қалады да, қалай болса солай жұмыс істеп жатқан салақ құрылысшылардың бригадиріне сыпайылап ескерту жасайды.

Немесе екі ауылдың арасында жаяу-жалпылап кетіп бара жатқан қария кісіні қуып жеткен Қонаев оны машинасына отырғызып алып, жөн сұрасады. Тіпті үйіне шақырған қарапайым адамның төріне шығып, дәм татуы да осы қатардан табылатын, қаншама биік лауазым иесі болса да, қарапайым ұстанымынан бір танбаған адамгершілік тұғырының биіктігін, моральдық ұстанымының қандай деңгейде екендігін нақыштайтын штрихтар.

Кітаптың өнбойында ұшырасатын мұндай мысалдар қатары баршылық. Өз жинастырған материалдарын О.Қауғабайдың ықшамдап жеткізуге бейім екені байқалады. Жекелеген шағын әңгімелерден тұратын біртұтас еңбектің кез келген бетінен ашып, әрі қарай оқи беруге болады. Өйткені оның құрылымында бұлжымас композициялық беріктік жоқ, олай болуы да шарт емес. Сонымен бірге автордың хронологиялық принципті қатаң ұстанбағаны да байқалады. Тіпті бас кейіпкердің ата-тегіне қатысты

оқиғалар да кітаптың әр тұсынан қылаң беріп отырады.

Шағын әңгімелердің өзегін құрайтындар – кейбіреу эпизодтық деңгейде болып келетін жекелеген ұсақ әңгімелер.

Мысалы, Дінмұхамед Ахметұлының белгілі журналист жазушы Балғабек Қыдырбекұлымен кездесіп, әңгімелесуін алайық. Бұл эпизодты автор Балғабектің ұлы Алғатбектен айтуымен жазып алған деуге болады.

Бірде демалыс күні мектепте оқитын ұлы Алғатбекті қыдыртып, Бәкең қазіргі Абай атындағы опера және балет театрының төңірегінде серуендеп жүреді. Гүлзардың бір тұсына келгенде, қайдан шыққаны белгісіз, анадай жерден «Совминде», яғни, Қазақ КСР-нің Министрлер Кеңесінің төрағасы болып істейтін Димекең жалғыз кетіп бара жатады. Оны көріп қалған Қыдырбекұлы: «Димеке, бір минутқа тоқтаңыз» деп дауыстайды да, ол кісі жалт қарағанда, қасына келіп сәлем береді. Алғатбек балақай да екі қолын созып, сәлемдеседі. Үлкен адамның назарын аударғанда баланың осы әдептілігі. Үлкенге сәлем берген баланы «Ұлың өзіңнен айнамайды скен» – деп, Димекеңнің ұнатып қалуы да шыннайы. Әкесі болса, баласына: «Алғатбек, сен ана жақты бір айналып, ойнап кел. Біз кішкене әңгімелесейік» деп Бәкең Димекеңмен далада біраз сұхбаттасады» (147).

Кітапты құрайтын шағын әңгімелердің мазмұны көбінесе осы тақілеттес, эпизодтық деңгейдегі көріністерден тұрады. Оларда алып-жұлып әкетіп бара жатқан ерекше оқиғалар орын ала қоймайды. Бас кейіпкеріне қатысты естіген, білген осындай ірілі-уақты оқиғаларды тәптіштеп, автор ұзақ сонар әңгіме айтып кетуге жоқ. Ең керекті деп тапқан тұстарын ғана екшеп алып, оқырман алдына ықшам түрде ұсынуға бейім.

Автордың шығармагер ретінде ұтып тұрған жері – осындай шағын әңгімелерді жинастырып келіп, мозаикалық әдіспен көлемді кітап жасап шығаруы.

Бұл арада айқын байқалатын бір жағдай – автордың ма-

териалдарды негізінен ауызша естіген әңгімелер бойынша қағазға түсіріп отырғандығы. Өйткені ол уақыт кезеңдерін немесе адам аттарын, жекелеген атауларды айтқан кезде цифрлар мен деректілікке, бір ауыз сөзбен айтқанда, нақтылыққа табан тіреп жатпайды. Сондықтан да болар, әңгімелеу барысында автор «Бір жылы», «Бір адам» немесе «Бір мекеме» деген сияқты жалпылама сөздерді қолануға бейім. Мысалы, «Бірде осы кресло тұрған жерге бір үлкен кісі келіп...» (21), «Димекен бір жылы шетелге іссапармен барады... Бір салтанатты кездесуде Шәмшінің «Менің Қазақстаным» әні орындалады» (25), «Белгілі архитектор бір күні Димекенге кіріп..» (8, 63), «Арыстанбаб жатқан Оңтүстіктегі белгілі ауданның басшысына бірде телефон соғады» (86) деген жалпылама сөздердің ұшырасуы жиі. Бұлайша жобалай айтылған деректер әңгімелерге аңыздық сипаттар беріп, белгілі бір дәрежеде оқырманның қызығушылығын арттыруы мүмкін. Сонымен бірге, екінші жағынан, нақты бір тұлға туралы айтылған кезде оқырман қауымның шығарма мазмұнынан нақтылық, деректілік іздеп жататындығы да табиғи.

Бұл жағынан алғанда, М.Қалдыбайдың деректі шығармасының өнбойында нақтылық, деректілік басым, долбармен сөйлеу, жобалай айту жағы жоққа тән десе де болады. «Таңғажайып Қонаев» кітабын тұтас оқып шыққаннан кейін, ұлы тұлғаның бейнесін сомдау үшін іріктеп алынған негізгі детальдар да айқындалып қалады. Шығармашылық тұрғыдан тірнектей жинаған түрлі оқиғалар мен эпизодтарды автор бірер азат жолдан тұратын шағын әңгімелерге айналдырған.

Кітапта жасалған, негізінен, Қонаевтың ел арасындағы әңгімелерден құралған жиынтық бейнесі. Оның жоғарғы эшелонда қызметтес болған лауазым иелері, республиканың бірінші басшысы ретіндегі республикалық көлемдегі ірі жұмыстары жөнінде ауызға алынбаған десе де болады. Автор ол жағын мақсат етіп қоймаған да сияқты. М.Қалдыбайдың

әңгімеге тартатындары, керісінше, сондай бұрынғы лауазым иелері немесе қоғам қайраткерлері мен белгілі өнер адамдары. Сондықтан да болар, оқырманның көз алдынан көлденеңдеп өтіп жататын – көбінесе өзінің лауазымдық міндетін атқару үстіндегі, қызмет бабындағы Қонаев.

Табиғатынан имани ұстанымды болған жанның жылы бейнесін жасаған жағдайда оқырман санасында ол туралы жақсы пікір қалыптасатыны айқын.

О.Қауғабай кітабында ойландыратын жайттардың бірі – ерін ұшында қайталанып отыратын «Қонаев – пайғамбар, әулие. Кемеңгер, қарапайым» деген айқындауыштар. Осы арада бұл айтылған ұғымдардың айқындамалары таратылып түсіндіруді қажет етіп тұрған сияқты. Мысалы, «Неге әулие? Қалайша пайғамбар?» деген сауалдардың туындауы да ықтимал. Өйткені әулие, пайғамбар болудың белгілі бір шарттары бар ғой...

Екі кітапта да Қонаев бейнесін сомдау барысында алынған географиялық факторлар көңіл аудартады. Мысалы, М.Қалдыбайдың «Мың жыл аңсайды» кітабында Қонаев жайлы әңгіме айтушылардың басым бөлігі Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл облыстарынан шыққан адамдар болса, «Таңғажайып Қонаев» атты кітаптың кейіпкерлері – негізінен Алматы облысының, Райымбек ауданының азаматтары.

Осыған қарағанда, авторлардың әрқайсысы белгілі бір оңірдің адамдарын ғана сөйлестуге баса назар аударған. Орталық, солтүстік және шығыс облыстардың адамдары қамтылмаған, Қазақстанның басқа тараптарында Қонаевқа қатысты оқиғалар да назарға алына қоймауы географиялық аяны тарылытып тұрғаны сөзсіз. Айпарадай айқын нәрсе сол – Дінмұхамед Ахметұлы тек бір аймақтың ғана шеңберіне сыя бермейтін, бүкіл Қазақстандағы, одан қалса бұрынғы Одақтың көлеміндегі айтулы тарихи тұлға.

Ширек ғасырға жуық Қазақстан Республикасының басшылық қызметінде болған Д.А.Қонаев – сөзі мен ісі, адами және азаматтық тұлғасы, қайраткерлік бейнесі тарих қойнауына қарай жылжып кеткен, бүгінгі таңда ел есіндегі естелік ретінде ғана айтылатын халық перзенті, қоғам қайраткері. Ол жайындағы жазылатын еңбектердің негізінен естелік сипатында көрініс табатыны да сондықтан.

Қонаев туралы қос кітаптың мазмұнынан түсінетініміз – ел басқарған ерен тұлғаның бойындағы үлгі боларлық өнегелі қырларының, кейінгі буын басшыларына тәлім болар тұстарының молдығы, тек қарапайым азамат ретінде ғана емес, қоғам қайраткері ретінде де оңды жақтарының олқы соға қоймайтындығы. Осындай кесек тұлғаның бейнесін сомдауда екі кітапта да артық-кем түсіп жататын тұстарына, кемшіліктеріне шүйіліп жату шарт емес те болар. Ең бастысы – атиалған шығармалардың тұлғалар жайында жазылған қазақ көркем публицистикасының кезекті бір тәжірибесі ретінде көріне алғандығы.